

ALANYAZINDAN ÖRNEKLERLE MEDYA-ŞİDDET İLİŞKİSİNE DAİR DÜŞÜNCELER*

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM**

Özet

Yirminci yüzyıl başlarında kitleleşen yazılı basının tiraj uğruna daha çok şiddet içeren haberlere yer vermesi ve 1940'lerde Batıda yaygınlaşmaya başlayan televizyonun sıradan insanın gündelik yaşamında çok da deneyimlemediği şiddet içeren sahneleri insanların salonlarına taşınması, şiddeti birey için George Gerbner'in deyimleriyle vekaletsel deney kaynakları olan medya ile tecrübe ettiği bir kavram haline getirmiştir. Kapitalist üretim ilişkilerinde makinenin çarkları pozisyonuna indirgenip değersizleştirilen birey yaşamında şiddetin değişik türlerinin sebeplerini araştırmak bilim insanlarına düşmüştür. Özellikle Chicago sosyologları ve psikolojiden hukuka kadar değişik bilim dallarındaki araştırmacılar sıradan insanın görünürde müreffeh olan Batılı şehirlerde şiddete niye yöneldiklerinin cevabını bulmaya çalışmışlardır. Bu bilim insanlarından bir kısmı da medyanın şiddeti nasıl beslediğini ve yaydığını ortaya çıkarmanın uğraşı içine girdiler. Söz konusu bilimsel çabalar Batıda yirminci yüzyılın başlarından itibaren başlarken, günümüzde de önemli bir araştırma alanı olarak varlığını korumaktadır. Medyanın şiddeti ne ölçüde beslediği, şiddetin

medya içeriğine hangi şekillerde ve nasıl yansıdığı, şiddetin medya araçlarıncı nasıl olağanlaştırıldığı ve çerçeveslendiği medya-şiddet ilişkisinde üzerinde durulması gereken başlıkların sadece birkaçını oluşturmaktadır. Medya zaman zaman şiddetin üreticisi ve taşıyıcısı olduğu halde kendisi de üretilen şiddetin hedefi haline gelebilmektedir. Başta haberciler olmak üzere çeşitli medya mensupları şiddete uğramakta, böylece medya mensupları şiddetin hem öznesi hem de nesnesi haline gelebilmektedir. Şiddet çağımızın önemli bir toplumsal sorunu olarak aile içinden başlayarak tüm topluma yayılmakta, problemleri bir şekilde gündelik ilişkilerin sorun çözme biçimiymiş gibi algılanabilmektedir. İşte bu noktada medya kapitalist üretim ilişkileri içerisinde şekillenen birey yaşamının düşünce kalıplarının içerisinde, şiddeti çoğu zaman üretmekte ve yaymaktadır. Yapılan bu çalışma da medyanın şiddeti nasıl ürettiğini örnek araştırmalardan yola çıkarak açıklama hedefindedir. Bu amaçla çalışmada medya şiddet ilişkisinin boyutları alan yazındaki ilgili çalışmalardan yola çıkılarak irdelenecek ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Şiddet, Medya İçeriği, İnsan Hakları

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, yavuzbayram@msn.com

GİRİŞ

Şiddet olgusu her canlı türünün gündelik yaşamı içerisinde sıklıkla gözlemlenebilen bir davranış veya davranışta bulunma girişimidir. Şiddetin farklı boyutları olmakla birlikte, bilimin tıptan psikolojiye, siyasetten sosyolojiye, sanattan iletişime kadar birçok dalı şiddet olgusunu kendi açılarından ele alıp, bu konuda çözüm üretme peşindedir.

Şiddet kavramının farklı tanımları bulunmakla yaygın olarak kullanılan birkaç tanımdan söz edilebilir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te şiddet kavramı, “*bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik*” ile “*karşıt görüşte olanlara, inandırma ve uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma*” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır¹ (1998:2093). Bilgin, Sosyal Psikoloji sözlüğünde kavramı şu şekilde açıklamaktadır: “*şiddet, sertlikle, yoğun bir güç ile meydana gelen, yapılan veya etkili olan bir şeyin özelliği olarak tanımlanabilir. Şiddet aşırı bir fiziksel güç ve hatta silahların kullanımıyla yapılan tüm davranışları ve ölçsüz saldırganlık tezahürlerini kapsar*”². Dünya Sağlık Örgütü şiddet kavramının çok yaygın bir problem olarak toplumdan topluma değişen etik kodlar yüzünden ortak bir tanımlanmasının yapılmasının zorluğunu vurgulayarak genel olarak şiddet kavramını “*bir insanın kendisine, bir başkasına ya da karşı olduğu grup ya da topluluğa karşı fiziksel güç ya da iktidarını muhtemelen sakat bırakacak, öldürecek, psikolojik zarar verip, gelişimine engel olacak veya yoksun bırakacak şekilde kasıtlı bir şekilde kullanması*”³ şeklinde açıklamaktadır.

Literatürde şiddet olgusu, tipi (fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik, siber şiddet), hedef alınan kişi ya da grup (kadın, çocuk, yaşlı, akran, flört, kardeş, engelli, LGBT, mülteci, kişinin kendisi), kullanılan şiddet araçlarının farklılığı (aletli saldırılar, aletsiz saldırılar) gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir.⁴ Bununla birlikte şiddetin nasıl tanımlanabileceğini hukuk kurallarının da kaynağı olarak toplumun kültürel değerleri ile etik kodları belirleyebilmekte, bir toplulukta şiddet olarak görülmeyip hukuki yaptırımla karşılaşmayan bir fiil bir başka toplulukta şiddet eylemi olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin doğulu, geleneksel bir toplumda anne-babanın çocuğun terbiyesinde uyguladığı fiziksel şiddeti bir batılı toplumda uygulaması

¹ Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük, 9. Baskı, Ankara, 1998, s. 2093.

² Bilgin, Nuri. Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam Yayınları, 2003, s.374.

³ http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf. s.4, er. tar.12.04.2018.

⁴ Polat, Oğuz, Şiddet, (2016). Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.1, ss.15-34, s. 15-25.

durumunda karşılaşacağı sonuçlar aynı değildir. Zira hukuki yaptırımların tanımlanmasında toplumun inanç, değer ve kabulleri ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla neyin şiddet olup olmadığı ya da bir eylemin hangi noktada şiddete dönüştüğü noktasında uluslararası düzeyde kesin kıstaslardan bahsetmek zor gözükmemektedir. Bununla birlikte paragrafın girişinde de değinildiği gibi evrensel düzeyde üzerinde uzlaşma sağlanmış şiddet tiplerinden de söz etmek mümkündür.

Son olarak çalışmanın da temel araştırma konusunu oluşturan şiddet kavramını medya bağlamında bir sınıflamaya tabi tutmuş olan Özkök'ün tanımlamasına bakılacak olursa yazarın şiddetin başlıca üç bileşenden oluştuğunu ifade ettiği görülmektedir. Bunlar fiziksel, ruhsal ve söyleysel şiddettir. Fiziksel ve ruhsal şiddetin dıştan kaynaklı öğeler olduğunu ve etkilerinin belirli bir zamanla sınırlı olduğunu savunan Özkök, egemen ideolojinin yeniden üretiminde sürekliliğin sağlanmasının önemli olduğunu, bu görevi de söyleysel şiddetin yerine getirdiğini ileri sürmektedir. Ona göre şiddetin söyleysel bu boyutunu yerine getiren de kitlesel medyadır⁵. Gerçekten de medya ürettiği söylem ile şiddetin hayat bulmasına ve bireyler arasında bulaşmasına neden olabilmektedir. Günümüzde medya-şiddet ilişkisi iç içe geçmiş bir sarmal görüntüsü vermekle birlikte, bu sarmalın nasıl oluştuğu ve boyutlarının neler olduğuna dair daha detaylı bilgi aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

MEDYA-ŞİDDET SARMALI

Medyanın şiddeti besleyip beslemediği, besliyorsa alınacak önlemlerin neler olduğu günümüzde akademik çevrelerin üzerinde önemle durdukları bir tartışma alanıdır. Medyanın şiddeti nasıl üretip yaydığı ilişkisini açıklamaya başlamadan önce medyanın hem kurumsal hem de bireysel düzeyde şiddetin hedefi haline gelebildiğini ifade etmek gerekir. Medya-şiddet döngüsünde roller değişebilmektedir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)'nun 2019 yılında yayınladığı 'Intensified Attacks, New Defences Developments in the Fight to Protect Journalists and End Impunity' isimli rapora göre çoğu çatışma bölgesinde 2014-18 yılları arasında 449 erkek, 46 kadın gazeteci öldürülmüştür. Öldürülen gazetecilerin yüzde 33'ünü televizyon, yüzde 26'sını ise basılı gazete çalışanları oluşturmaktadır. Bölgesel olarak bakıldığında ise gazetecilerin 149'unun Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde, 127'sinin Latin ve Güney Amerika Bölgelerinde, 120'sinin ise Ön Asya

⁵ Özkök, Ertuğrul, (1985). İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Kitap Yayın, 1. Baskı, Ankara, 1985, s. 353.

ve Güneydoğu Asya Bölgesinde öldürülmesi söz konusudur. Raporda gazetecilerin öldürülme olaylarının büyük bir oranda aydınlığa kavuşturulamadığı, 2006-2018 yılları arasında öldürülen gazetecilerin ancak yüzde 12'sinin fail ya da faillerinin saptandığı, yüzde 34'üne ilişkin elde hiçbir bilginin olmadığı, yüzde 54'ünde ise soruşturmanın hala sürdüğü veya daha çözülemediği bilgisi bulunmaktadır⁶. Her ne kadar medya şiddetin üreticisi ve yayıcısı olarak araştırma konusu yapılırsa da bir yandan da medya çalışanlarının şiddet mağduru olması bir başka önemli problemi oluşturmaktadır.

Gazeteler, halkın haber alma hakkını koruyan, yönetenleri yönetilenler önünde hesap vermeye zorlayan demokrasinin önemli kurumlarıdır. İfade özgürlüğünün Batılı ülkelerin anayasalarına girdiği günden bu yana geçen süreçte gazeteler ve gazeteciler yasama, yürütme ve yargının ardından ülkelerin yönetiminde rol oynayan dördüncü kuvvet⁷ olarak demokrasilerde yerini almıştır. Alexis de Tocqueville'nin 1830'lu yıllarda ortaya koyduğu öngörü ile gazetelerin ve gazetecilerin bu sınırsız kudreti⁸ yöneticilerin gözünde onları her zaman bir tehdit unsuru haline getirmeye yetmiştir. Günümüzde, yukarıda UNESCO'nun hazırlamış olduğu rapordaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere gazeteciler demokratik yönetim tarzının tüm boyutları ile oturmadığı, halkın hala kendi kendini yönetme kudretinin yerleşmemiş olduğu ülkelerde, özellikle iktidarlar tarafından hedef tahtasına konulmakta, şiddete uğramakta, hatta öldürülmektedir. Savaşlarda ilk hedef hakikat olmaktadır. Bugün Suriye, Irak, Afganistan, Meksika gibi iç savaş ve çatışmanın yaşandığı ülkelerde gazeteciler hedef haline gelmekte, hayatını kaybetmektedirler.

Medya mensuplarının şiddetin nesnesi haline gelmeleri bir yana, medyanın ve medya mensuplarının şiddetin öznesi haline gelmesi bu çalışmanın temel araştırma konusudur. Medya ürettiği içerik ile şiddetin öznesi haline gelmekte hatta şiddetin yaygınlaşıp bulaşmasına neden olabilmektedir. Geleneksel bir kitle iletişim aracı olan gazetelerden çok daha güçlü olarak televizyonlar yayınladıkları programlar, filmler ve diziler ile şiddet sarmalını beslemekte, gençler ile çocuk izleyiciler üzerinde şiddeti özendirme noktasında etkili olabilmektedirler. John P. Murray⁹ 2008 yılından elli yıl

⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371343>, s.1-7 (10.11.2019).

⁷ Geniş ilgi için bkz. Erdoğan İrfan, 'Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği', içinde: Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar, (der: Korkmaz Alemdar), Ankara, TUSES yayınları, 1999. s.33-43.

⁸ Bektaş, Arsev (2018), Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, 5. Basım, İstanbul, s.23-24.

⁹ Murray, John P. Media Violence The Effects Are Both Real and Strong, American Behavioral Scientist Volume 51 Number 8, pp. 1212-1230, 2008, s.1212.

geriye gidildiğinde sadece (Amerika Birleşik Devletleri) ABD’de televizyonda şiddet konusuna odaklanan 1945 çalışma yapıldığını bunun 600’ünün doğrudan televizyonunun şiddeti besleyip beslemediğine odaklandığını ifade etmektedir.

Medya şiddet ilişkisine yönelik çalışmalar 1940’lardan bu yana İngiltere, ABD ve Kanada gibi Batılı ülkelerde yapılagelmektedir. Özellikle televizyonda yayınlanan şiddetin insan davranışları üzerindeki olası etkilerinin neler olabileceğine dair Batılı bilim insanları değişik hipotezler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilki olan arındırma (katarsis) hipotezi, televizyonda şiddet izlemenin saldırganlığın televizyon ekranındaki tarafından ortaya konulmasıyla izleyici konumundaki bireyin saldırganlığını azalttığını ileri sürmektedir. Bir diğer hipotez olan taklit hipotezi ise televizyonda şiddet seyretmenin, insanlarda şiddet davranışlarının artmasına öncülük ettiğini, insanların televizyondan öğrendiği şiddet davranışlarını taklit ettiklerinin öne sürmüştür. Son hipotez olan engelleme (duyarsızlaştırma) hipotezi ise televizyonda şiddet sahnelerine maruz kalmanın, insanların günlük hayatta diğer insanlara karşı sergilenen saldırganca davranışlara engel olma eylemini azalttığını savunmuştur¹⁰. Günümüzde özellikle taklit hipotezinin yaygın olarak kabul edildiği, yapılan akademik çalışmalarda şiddetin film, dizi gibi televizyon içerikleri ve sosyal medya uygulamaları, bilgisayar oyunları aracılığı ile yayıldığı, özellikle de belli yaş gruplarında taklit edildiği kabul görmektedir. Aşağıda söz konusu geniş literatüre dair örneklerle değinilmektedir.

MEDYA-ŞİDDET İLİŞKİSİNE DAİR ÖRNEK ÇALIŞMALAR

Medyanın şiddeti besleyip beslemediğine dair yapılan araştırmaların merkezinde ABD’de 1883 yılında insanların şiddet haberlerine açlık duyduğunu fark eden gazete sahipleri ‘National Police Gazette’ (Ulusal Polis Gazetesi) isimli bir gazete çıkarmışlardır. Yine bu ülkede sessiz sinemanın çocukların şiddet eylemleri üzerinde ne tür etkilerde bulunduğu araştırma konusu olmuştur¹¹. Televizyon teknolojisinin 1940’lardan itibaren ABD ve Batı Avrupa’da yaygınlaşmaya başlaması iletişim araştırmaları yapanları bu yeni kitle iletişim aracının insanların üzerinde ne tür etkilerde bulunduğunu araştırma noktasına itmiştir. Örneğin 1950’lerin ortasında on beş

¹⁰ Severin, Werner ve Tankard, James. İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, (Çev: Ali Atıf Bir, Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 1994. S.448-450.

¹¹ Özer, Ömer. Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication, Yıl / Year: 2017 Sayı / Issue: 27, s. 3-4.

milyon hanenin üç milyonunda televizyon bulunan İngiltere’de London School of Economics and Political Science (Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu) uzmanlarınca çocukların televizyon izleme kalıpları araştırılmıştır. Himmelweit, Oppenheim ve Vince tarafından yapılan ve 1955 yılında ‘Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young’ (Televizyon ve Çocuk: Televizyonun Gençler Üzerindeki Etkilerine Dair Deneysel Bir Çalışma) adı ile raporlaştırılan bu çalışmada araştırmacılar televizyonun çocukların genel olarak meslek seçimi, seçecekleri mesleklere ilişkin değerleri, başarıları ve sosyal çevreleri üzerinde küçük ama istikrarlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında araştırmacılar televizyondaki şiddetin az sayıdaki uyumsuz ve sorunlu çocukta saldırgan davranışları arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır¹². ABD’de ise Wilbur Schramm ve Stanford Üniversitesinden iletişim alanından çalışan meslektaşları 1957 yılında başlatmış oldukları projeyi 1961 yılında ‘Television in the Lives of Our Children’ (Çocuklarımızın Yaşamında Televizyon) isimli çalışma ile bir rapor haline getirmişlerdir. Araştırmacılar televizyon yayınlarına basılı yayınlara göre daha fazla maruz kalan Amerikalı ve Kanadalı çocukların maruz kalmayan diğer çocuklara göre daha saldırgan olduklarına dair bir sonuca ulaşmışlardır¹³. Lefkowitz, Eron, vd. 1972 yılında erkek çocuklar üzerinde yapmış oldukları şiddet çalışmasında televizyonda şiddet görüntüleri izlemenin saldırganca davranışların artmasına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴

Wemdy L. Josephson 1987 yılında yaşları 7 ile 9 arasında değişen 396 erkek çocukla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Söz konusu çalışmada araştırmacı çocukların bir kısmına şiddet görüntüleri içeren film klipleri izletmiş, bir kısmına da izletmemiştir. Daha sonra bu çocukların karışık bir şekilde okullarında hokey oyunu oynamaları sağlanmış ve oyundaki hareketleri gözlenmiştir. Şiddet içeren görüntülere maruz kalan çocukların rakiplerine, maruz kalmayanlarına aksine hokey oyun kuralları dışında bir takım fiziksel müdahalelerde (dirsek atmak, vurmak, iteklemek gibi) buldukları gözlemlenmiştir.¹⁵ Anderson, Bushman, Donnerstein vd. medyada sergilenen şiddete odaklanan çalışmaları gözden geçirdikleri araştırmalarında ABD’de yaşayan ve yaşları

¹² Himmelweit, Hilde T. , Oppenheim, A. N., Vince, Pamela. Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young, 1970. er.adr.: <https://eric.ed.gov/?id=ED062754>. er.tar.: 10.11.2019.

¹³ Aktaran: Murray, a.g.m., s.1213-1214.

¹⁴ Severin ve Tankar, a.g.e., s.450.

¹⁵ Josephson, W. L. (1987). Television violence and children’s aggression: Testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(5), 882–890. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.5.882>

8-18 arasında değişen çocukların günde ortalama yedi saatten fazlasını medya ile meşgul olarak geçirdiklerinin ifade ettikten sonra, yapılan deneysel çalışmalardan çıkan en önemli sonucun şunlar olduğunu söylemektedirler¹⁶: çocuklar medyada sergilenen şiddete kısa bir süre maruz kalmaları durumunda bile gerçek dünyada sergilenen şiddete duyarsızlaşabilmekte, saldırgan düşünce, his ve davranışlarında artış ve empati, yardımseverlik davranışlarında düşüş meydana gelebilmektedir.

Literatürde, tarihsel olarak icat edilme sırası ve yaygınlığı da göz önünde bulundurulduğunda bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun şiddet ile ilişkisi üzerine çok daha fazla çalışma yapıldığını söylemek gerekir. Bunun yanında Hollywood sinemasının tüm dünyada izler kitlesinin çok olması ve bilinçaltına göndermiş olduğu mesajlarla önemli bir propaganda aracı işlevi görmesi gibi nedenlerle sinemanın da şiddet ile ilişkisi araştırma konusu yapılmıştır. Bilgisayar teknolojisine dayalı video oyunların 1990'lar boyunca yaygınlık kazanması ve özellikle genç-çocuk yaş grubundan kullanıcıları hedeflemesi video oyunlarını da ürettiği şiddet içeriği ile araştırma konusu haline getirmiştir. Örneğin Christopher J. Ferguson 2015 yılında ABD'de sinema filmleri ve video oyunlarının şiddet ile ilişkisini araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir.¹⁷ İki bölümden oluşan çalışmada araştırmacı ilk bölümde 20. yüzyıl ile 21. yüzyılın bir kısmını (1920-2005 arası) kapsayan zaman dilimlerinde sinema filmlerindeki şiddet ile toplumsal hayattaki cinayet oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 20. yüzyılın ortalarında yayınlanan sinema filmlerindeki şiddet içeriği ile gerçek hayattaki cinayet oranları arasında küçük ile orta düzey arasında değişkenlik gösteren bir bağıntı bulmuştur. Bu ilişki yirminci yüzyılın erken ve geç dönemlerinde tam tersine dönmüş, filmlerdeki şiddet oranları ile gerçek hayattaki cinayet oranları arasındaki ilişki ters yönlü olarak gerçekleşmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında Ferguson 2015'ten önceki yirmi yıl boyunca şiddet içeren video oyunlarını tüketim ile gençlerin şiddet oranları arasındaki ilişkiyi araştırmış, sonuçta video oyun tüketiminin gençlerin şiddet oranlarındaki düşüş ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Sonuç olarak araştırmacı medyadaki (özellikle video oyunlarında) şiddetin toplumsal olarak tüketiminin artan toplumsal şiddeti öncelemediği sonucuna ulaşmıştır.

Ülkemizde ise özel televizyonların 1990 sonrası yayın hayatına girmeleri ile birlikte filmlerin, dizilerin ve programların insanların şiddet eğilimleri üzerinde etki

¹⁶ Anderson, C. A., Bushman, B. J., Donnerstein, E., Hummer, T. A., & Warburton, W. (2015). SPSSI research summary on media violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 15, 4-19.s., 4.

¹⁷ Ferguson, Christopher J.(2015). Does Media Violence Predict Societal Violence? It Depends on What You Look at and When, *Journal of Communication* ISSN 0021-9916, E 1-E22.

gösterip göstermedikleri daha fazla araştırma konusu yapılmaya başlanmıştır. YÖK (Yükseköğretim Kurulu) Ulusal Tez Merkezi'nde sadece sosyal bilimler alanında 'şiddet' kavramını araştırma konusu yapmış yüksek lisans ve doktora düzeyinde en eskisi 1987 yılında yapılmış 557 adet tez karşımıza çıkmaktadır. Aynı aramayı tıp alanı ile yaptığımızda ise karşımıza en eskisi 1992 yılına ait 200 adet lisansüstü tez çıkmaktadır. Sadece bilgisayar ortamında yapılan kısa bir araştırmanın neticesi bile akademik alanda Türkiye'de şiddet olgusunun çok boyutlu olarak ele alınıp, çözüm önerileri getirilmeye çalışıldığını göstermektedir. İlgili literatürün örneklerine bakıldığında son yıllarda aileden başlayarak tüm topluma yayılan şiddet sorununu medya ile ilişkisi açısından ele alan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin Akçay ve Akçay¹⁸ 2015-16 yıllarını kapsayan dönemde medya kullanım alışkanlıklarının gençlerin saldırganlık davranışları üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla Konya'da 15-16 yaş aralığında 406 gence bir anket uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar ankete katılan gençlere literatürde yer alan saldırganlık ölçeğini uyguladıkları gibi, aynı ankette katılımcılara medyaya maruz kalma düzeylerini ölçmek için birtakım sorular da sordular. Sonuçta araştırmacılar saldırganlık skoru yüksek olan gençlerin medyada yer alan şiddet içeriklerine daha fazla maruz kalan gençler olduğunu, bu gençlerin zamanlarını daha çok televizyon, film, sinema, DVD, konsol oyunları, bilgisayar oyunları vb. medya aktiviteleri ile geçirdiklerini bulmuşlardır. Araştırmacılar aynı katılımcı grubunda saldırganlık skoru yüksek olanların herhangi bir spor aktivitesine katılmak ya da kitap/gazete okumak vb. aktiviteler yapmak ile ilişkilerinin negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁹ Kahya 2016 yılında yapmış olduğu doktora tezinde İstanbul'un sosyo-ekonomik bakımdan farklı uçlarda yer alan iki mahallesinde 730 genç üzerinde bir araştırma yaparak gençlerin şiddet ve sapma eylemleri ile medya ağlarını kullanma sıklıkları arasında bir bağ olup olmadığını araştırmıştır. Kahya'nın çalışmasının önemli sonuçlarından birisi sosyo-ekonomik bakımdan farklılaşan bu mahallelerde yaşayan gençlerin şiddet davranışlarını onaylama sıklığı ile internette kalma ve televizyon izleme sürelerinin artması arasında doğrudan bir ilişki olmasıdır.²⁰ Yani gençler internette, televizyon ekranı başında ne kadar çok kalıyorsa şiddet eylemlerini o kadar çok onaylamaktadırlar.

¹⁸ Akçay, Duygu ve Akçay, Bülent Devrim. 'Effect of Media Content and Media Use Habits on Aggressive Behaviors in The Adolescents', *The European Research Journal*; 5(3):433-439, 2019.

¹⁹ A.g.m., s.433-439.

²⁰ Kahya, Yalçın. Medyanın Gençler Üzerinde Sosyal Sapma ve Şiddet Bağlamında Etkileri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, , Sayı 45, ss. 43-87, Aralık 2018, s.43-87.

Medya kuruluşlarının şiddetin üretiminde ne derecede rol oynadığı üzerine yapılan çalışmalardan da bahsedilebilir. Örneğin Kasap, Mırçık ve Dolunay'ın Türkiye'de yayın yapan ulusal kanalların ana haber bültenlerinde şiddetin nasıl söyleme yansıdığını araştırdıkları çalışmalarında altını çizdikleri en önemli sonuç, televizyonların ana haber bültenlerinin sahip oldukları yayın politikalarına göre şiddeti değişen ölçülerde yeniden ürettikleri ve izler kitlelerine sunduklarıdır. Araştırmacılara göre insanlar bu durumdan etkilenmekte ve şiddet içerikli haber beklentisine girmektedirler.²¹ Erol ise yaptığı çalışmada Türkiye'de yazılı basında şiddet haberlerinin cinsiyet bağlamında nasıl ele alındığını araştırmıştır. Ulusal basından farklı gazetelerin haber ve haber fotoğraflarında cinsiyete dayalı şiddetin nasıl ortaya konulduğunun araştırıldığı çalışmada araştırmacı, haber metinlerinde uygulanan şiddetin kişisel sebeplere dayandırılarak meşrulaştırıldığının, şiddet haberlerinin kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasal bağlamından koparılarak sunulduğunun altını çizmektedir.²²

2000'li yıllar sonrasında dünya, bilgisayarlarda yaşanan minyatürleşme ile birlikte bireysel bilgisayar kullanıcılarının hızla arttığı zamanlara şahit olmuştur. Günümüzde her birey elinde birer bilgisayar vazifesi gören cep telefonlarına yükledikleri sosyal medya uygulamaları ve interaktif bilgisayar oyunları ile boş zamanını eğlenceye dönüştürme peşindedir. Bunun yanında şiddetin bu tür web tabanlı uygulamalar aracılığı ile özellikle çocuklar ve gençler arasında hızla yayılmasına da tanık olunmaktadır. Örneğin 2013 yılında ortaya çıkan Mavi Balina oyununun 2019 yılına kadar geçen süreçte Türkiye'de 150 kadar çocuğun intiharına neden olduğu iddia edilmektedir.²³ Literatüre elektronik şiddet, siber zorbalık gibi kavram adları ile giren eylemlerin olumsuz sonuçları özellikle genç yaş grubu üzerinde önemli oranlarda artış göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi'nin 2009 yılında araştırmacılar için hazırlamış olduğu notlarda elektronik saldırganlığın bir tür zorbalık veya taciz olarak (alay etmek, dalga geçmek, yalan söylemek, birilerinin yapmış olduğu yorumlar ile dalga geçmek, agresif yorumlarda bulunmak veya şayia yaymak gibi) algılanabileceğinin altı çizildikten sonra bu türden bir saldırganlığın e-mail, chat odaları, blogları içeren web sitelerde, cep telefonları veya web siteler üzerinden bir takım videolar/gö-

²¹ Kasap, F., Mırçık, A., ve Dolunay, A.: 'Medyada Şiddetin Yeniden Üretimi: Türkiye Ana Haber Bültenleri Üzerine Bir İnceleme', *Journal of History Culture and Art Research*, 7 (1), 684-699, 2018, s.698.

²² Erol, Devrim Deniz. 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları', *Selçuk İletişim*, 8, 1, 192-211, 2013, s.207.

²³ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mavi-balina-150-cocugun-olum-nedeni-olabilir-41275964>. er.tar.12.02.2020

rüntüler yollayarak gerçekleştirildiği belirtilmektedir.²⁴ Aynı notlarda ABD’de 10-17 yaş arasındaki internet kullanıcılarının 2000 yılı verilerine göre yüzde 6’sının on-line barbarlığın kendilerini hedef seçtiğini belirttikleri de ifade edilmiştir.²⁵ Günümüzün en önemli iletişim aracı olan bilgisayar destekli teknolojilerin gündelik hayatımızı kolaylaştırdığı muhakkaktır. Bunun yanında siber zorbalık ya da on-line barbarlık kavramları ile ifade edilebilen, bilgisayar temelli teknolojinin ürünleri ile gerçekleştirilen şiddet genç yaş grubu üzerinde intihar ile sonuçlanabilecek ciddi sonuçlar doğurabilmektedir

Özetle çeşitli medyalarda şiddetin nasıl sunulduğu, nasıl çerçeveslendiği ve yeniden üretildiği konusunda sayısız çalışmadan söz edilebilir. Bununla birlikte çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada sadece az sayıda çalışmaya değinilmiştir. Özellikle iletişim alanında yapılan çalışmaların üzerinde birleştiği nokta yazılı ve görsel-işitsel medyanın şiddeti çok satması, ilgi uyandırması, kar oranlarını arttırması vb. gerekçelerle haberlerde, dizilerde, filmlerde, video oyunlarında bolca sergilediği bunun yanında medyanın şiddetin ortaya çıkmasında tek sebep olmasa da yaygınlaşmasında önemli katkıları olduğudur.²⁶ Şiddet ve şiddet kültürünün toplumsal ve bireysel düzeyde azaltılmasına medyanın ne gibi katkıları olduğu ya da olacağı bundan sonra alanda yapılacak çalışmaların temel araştırma sorusu olması gerektiği aşikârdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Medya şiddet ilişkisinde sorumlu olan tarafların ve sorumluluk duygusu taşıyan gönüllü yapıların inisiyatif olarak çözüme bir takım katkıda bulunmaları önemlidir. Anderson vd. medya ve şiddet ilişkisi üzerine odaklanan çalışmaları özetledikleri makalelerinin sonuç kısmında, bütün ülkelerde sorumlu ve sorumluluk duygusu taşıyan tarafların uygulayabilecekleri bir takım önerilerde bulunmaktadır.²⁷

²⁴ David-Ferdon C., Hertz MF, (2009). Electronic Media and Youth Violence: A CDC Issue Brief for Researchers. Atlanta (GA): Centers for Disease Control, s. 3.

²⁵ s.4.

²⁶ Özellikle Amerikan toplumunda medyanın toplumsal şiddet üzerindeki etkilerini saldırganlığı arttıran diğer etmenlerle kıyaslayan örnek bir çalışma için Bushman ve Anderson’un çalışmasına bakılabilir.

²⁷rad J. Bushman and Craig A. Anderson, Media Violence and the American Public, American Psychologist, June/July 2001, Vol. 56, No. 6/7, pp. 477-489 DOI: 10.1037//0003-066X.56.6-7.477, s.481

²⁷ Anderson vd. ag.m., s.15.

1. *“Politika yapıcıların medya ürünlerini ölçümleyebilecek bilimsel temelli bir sistem geliştirilebilmesi ve uygulanabilmesi için teşvik edilmesi,*
2. *Bilimsel temelli medya okuryazarlığı programlarının teşvik edilmesi,*
3. *Medya endüstrilerinin daha toplum yanlısı ürünlerin geliştirebilmesi ve geliştirdikleri bu ürünleri test edip değerlendirildikten sonra dağıtımını sağlaması için teşvik edilmesi,*
4. *Medya endüstrilerinin, medyanın gençler ve toplum üzerindeki etkileri ile ilgili halk eğitim programları geliştirmeye ve finanse etmeye teşvik edilmesi,*
5. *Federal hükümet ve kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar için:*
 - a. *Yapabilecekleri uzun dönemli boylamsal çalışmalar ile aşırı şiddet içeren davranışlarda medyada sergilenen şiddetin diğer risk ve koruyucu faktörlerle nasıl etkileşime geçip bu şiddet davranışlarını etkilediğini araştırabilirler,*
 - b. *Geliştirecekleri müdahale programları aracılığı ile rastgele yapacakları kontrol çalışmaları sonucu medya şiddetinin zararlı etkilerini azaltmaya yardımcı olabilirler.”*

Medyadan ekranlara ve sayfalara yansıyan şiddetin muhtemel çözüm yöntemlerinin çeşitli muhatapları bulunmaktadır. Bu muhataplardan kendisine en çok görev düşen hiç şüphesiz medya çalışanları ve sahipleridir. Medyada haber yapan muhabirden içerik üreten yapımcıya kadar birçok kişi şiddetin medya içeriklerinde daha az yer alması, özendirici olmaması için elini taşın altına koymalıdır. Haber üreten muhabir mesleğinin etik kodlarını sahiplenmeli, tiraj ve reyting kaygısına kapılmadan şiddet içeren haberlerde kullanacağı dile ve seçeceği görüntülere dikkat etmelidir. Tam da bu noktada medya mensuplarının meslek etiğine bağlılıklarını arttırabilecek eğitim programları bir çözüm yöntemi olarak düşünülebilir. Benzer şekilde televizyon için program, dizi ve film üretenler ürettikleri içeriğin toplumda yaratabileceği şiddet özentilerinin önüne geçebilmelidir. Medya-şiddet ilişkisinde kamu otorilerine de önemli ölçüde iş düşmektedir. Radyo-televizyon alanında önemli bir kamu otoritesi olarak RTÜK yayınların ürettikleri şiddet içeriği ile ilgili izleyici/dinleyici şikâyetlerini dikkatle ele almalı, basın özgürlüğü ile çelişmeyecek biçimde içerik denetimi görevini etkin bir şekilde yerine getirmelidir.

Şiddet topluma sadece yaygın medya araçlarından yayılmamaktadır. Örneğin bilgisayarlarda oynanan oyunların ürettiği şiddetin genç kuşaklar arasında hızla yayıl-

ması da bir başka problemdir. Çoğu yabancı menşeli bilgisayar oyunlarının özellikle çocuk ve genç yaş grubu üzerinde yarattığı şiddet etkisi kamu otoritesi tarafından ciddi biçimde ele alınması gereken önemli bir problem olarak ortada durmaktadır. Yapılacak olan yasal düzenlemeler de şiddetin toplum içinde yayılmasını engelleyebilecek önemli bir faktördür. Medya penceresinden bakıldığında şiddeti özendiren ve yayılmasına aracılık eden medya araçlarının sahipleri, profesyonel yöneticileri ve çalışanlarını kapsayacak yasal düzenlemelerin ivedilikle ele alınması gerekir. Yasalarda yer alan boşluklar hayatını kar-zarar ilişkisine göre tanzim eden insanların sığınacakları bir liman olmaktan çıkarılmalıdır. Bu noktada suç ve ceza dengesi iyi kurulmalıdır. Medya mensuplarının ve medyaya içerik üreten profesyonellerin şiddetin yayılmasına aracılık etmeleri durumunda karşılaştıkları yasal yaptırımların bilincinde olmaları ve bu yaptırımların caydırıcı nitelikte olması gerekmektedir. Medya çalışanlarının mesleki hırsları ve reyting kaygısı çoğu zaman hangi içeriğin şiddet içerdiği hangisinin içermediğini hesaplamalarını güçleştirmektedir. Bu durumda psikologlardan profesyonel destek almak bir çözüm önerisi olabilir. Nasıl ki işyeri güvenliği yasası ile belirli bir personel sayısına ulaşan işyerleri ‘İşyeri Hekimi’ çalıştırmak zorunda kalıyorsa, medya kuruluşlarında da haber, program, dizi film yapım süreçlerinde deneyimli psikologların çalıştırılması faydalı olabilir. Bu şekilde televizyon içerikleri de psikologlar tarafından ön denetime tabi tutulmuş olacak, böylece medya açısından yerinde bir otokontrol örneği sergilenecektir. Son olarak medya-şiddet sarmalında izleyici ve okuyuculara da önemli bir görev düşmektedir. Şiddet üreten içeriklerden uzak durmak, özellikle anne ve babaların şiddet içeriğinden çocuklarını uzak tutmaları gerekir. Medya-okuryazarlığı dersi zorunlu biçimde tüm sınıflarda okutulmalı, seçerek izlemenin nasıl olması gerektiği çocuklara ve gençlere işin uzmanlarınca anlatılmalıdır. Zira şiddet üreten içerikten uzak durmak alınabilecek tüm önlemlerden daha etkilidir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Duygu ve Akçay, Bülent Devrim. 'Effect of Media Content and Media Use Habits on Aggressive Behaviors in The Adolescents', *The European Research Journal*; 5(3):433-439, 2019.
- Anderson, C. A., Bushman, B. J., Donnerstein, E., Hummer, T. A., & Warburton, W. (2015). SPSSI Research Summary on Media Violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 15, 4–19.
- Bektaş, Arsev (2018), *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları*, 5. Basım, İstanbul.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam Yayınları*, İstanbul, 2003.
- David-Ferdon C., Hertz MF, (2009). *Electronic Media and Youth Violence: A CDC Issue Brief for Researchers*. Atlanta (GA): Centers for Disease Control
- Erol, Devrim Deniz. 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları', *Selçuk İletişim*, 8, 1, 192-211, 2013.
- Ferguson, Christopher J.(2015). Does Media Violence Predict Societal Violence? It Depends on What You Look at and When, *Journal of Communication* ISSN 0021-9916, E 1-E22.
- Himmelweit, Hilde T. , Oppenheim, A. N., Vince, Pamela. *Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young*, 1970. er.adr.: <https://eric.ed.gov/?id=ED062754>. er.tar.: 10.11.2019.
- Josephson, W. L. (1987). Television violence and children's aggression: Testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(5), 882–890. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.5.882>
- Kahya, Yalçın. *Medyanın Gençler Üzerinde Sosyal Sapma ve Şiddet Bağlamında Etkileri*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, , Sayı 45, ss. 43-87, Aralık 2018.
- Kasap, F., Mırçık, A., ve Dolunay, A. 'Medyada Şiddetin Yeniden Üretimi: Türkiye Ana Haber Bültenleri Üzerine Bir İnceleme', *Journal of History Culture and Art Research*, 7 (1), 684-699, 2018.
- Murray, John P. *Media Violence The Effects Are Both Real and Strong*, *American Behavioral Scientist* Volume 51 Number 8, pp. 1212-1230, 2008.

- Özer, Ömer. Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication / Yıl / Year: 2017 / Sayı / Issue: 27
- Özkök, Ertuğrul. İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Kitap Yayın, 1. Baskı, Ankara, 1985.
- Polat, Oğuz, Şiddet, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.1, 2016.
- Severin, Werner ve Tankard, James. İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, (Çev: Ali Atıf Bir, Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 1994.
- Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük, 9. Baskı, Ankara, 1998.
- http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf (12.04.2018).
- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371343> (10.11.2019).
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mavi-balina-150-cocugun-olum-nedeni-olabilir-41275964> (12.02.2020).